

Adam Zamoyski, **Phantome des Terrors. Die Angst vor der Revolution und die Unterdrückung der Freiheit.** Aus dem Englischen von Andreas Nohl. München: Verlag C. H. Beck, 2016, 618 strani.

V desetletjih po letu 1815 se je po Evropi širil duh - prikazen revolucije. Vladajoči so bili izmučeni od predstave, da so sile, ki so sprožile francosko revolucijo iz leta 1789, morebiti le začasno zajezone in da lahko v vsakem trenutku zopet izbruhnejo kakor vulkan. Zaradi tega strahu so skušali red, ki so ga dosegli s pogajanjem na dunajskem kongresu 1814/15, varovati z vsemi sredstvi. To je tema nove knjige Adama Zamoyskega, ki je izšla v Angliji v letu 1914 in je zdaj na voljo v odličnem nemškem prevodu.

V Londonu živeči britanski zgodovinar poljskega izvora je splošno znan. Njegov prikaz Napoleonovega ruskega vojnega pohoda v letu 1812 je mojstrovina historične pripovedi, bila je več mesecev na seznamu uspešnic. Tudi njegova knjiga o epohalnem letu 1815 - o padcu Napoleona in dunajskem kongresu 1815, je kritika upravičeno hvalila. Njegovo novo delo Fantomi terorja. Strah pred revolucijo in zatiranje svobode, se nanj neposredno navezuje. To začenja z izgnanstvom Napoleona Bonaparteja na otok Sv. Helene v Južnem Atlantiku. Bivši francoski cesar je namreč dal vedeti: „Ko bom jaz odstranjen, se bo revolucija oz. ideje, ki so jo inspirirale, nadaljevala z novo močjo.“

Prav zaradi tega strahu so evropske kronane glave zašle v paniko in so uvedle natančno pretehtan sistem represije, ki naj bi vsa svobodnjaška gibanja in vsa liberalna stremljenja zatrla že v kali. Prav na večer 9. avgusta 1815, ko je HMS Northumberland v Plymouthu dvignila sidro, da bi Napoleona, ki je dve desetletji dominiral Evropi, odpeljala v izgnanstvo na otok Sv. Helene v Južnem Atlantiku, se je mož, ki je odločilno pripomogel k Napoleonovemu porazu oz. padcu, ruski car Aleksander I. zahvalil svojemu Stvarniku za najlepši dan njegovega življenja. Na ravnini blizu mesteca Vertus v Champagni je izvedel izredno demonstracijo vojaške moči in religiozne gorečnosti, ki naj bi z zvonjenjem uvedla novo epoko univerzalnega miru in harmoničnega sobivanja vseh ljudi na svetu. Ta slovesnost se je začela en dan prej s parado 150.000 njegovih vojakov in 520 topovi, ki so se po zapisu vojvode Wellingtona, gibali s preciznostjo kakega stroja. Nato je sledila gargantueska pojedina, ki jo je pripravil znameniti kuhar Carême, ki si ga je car za to priložnost sposodil pri sladokuscu knezu Talleyrandu. Tristo gostov, med katerimi so bili cesar Avstrije in kralj Prusije (ter bleščeča vrsta diplomatov, generalov in

ministrov) so našli mesto ob mizah pod šotorom ob hiši, kjer je imel car Aleksander svoj glavni stan. 11. septembra, na praznik ruskega nacionalnega svetnika Aleksandra Nevskega in carjevega godu je sledila velika cerkvena slovesnost, ki so se je udeležili car, veliko pravoslavne duhovščine in večina vojakov. Aleksander je videl v paradi in službi božji dogodek svetovnega pomena, ki ni pomenil le triumf nad zmago nad hudičem, ki je izvedel revolucijo in spravil na površje Napoleona in ki je hkrati pomenil propad starega in napoved novega sveta. Aleksander je videl v tem splošno božjo voljo. On je videl sebe in oba druga monarha, cesarja Franza I. Avstrijskega in kralja Friderika Wilhelma Pruskega, ki sta premagala Napoleona - v isti črti s svetimi Tremi kralji z Jutrovega, ki so spoznali vladavino Jezusa Kristusa. Ruski car Aleksander je bil najbrž versko blazen. Ko je Napoleon zavzel veliko Rusije in je gorela Moskva, je Aleksander prebiral Sveto pismo. Aleksander si je zamislil, da bi trije monarhi podpisali skupno izjavo (seveda brez podrobnosti), v kateri bi se zavezali vladati v novem duhu v Sveti zvezi (*Sainte Alliance*) Sveti aliansi. Francoski pojem je pomenil biblično Zvezo z Bogom, kar naj bi tri monarhe obvezovalo, da priznajo božje kraljestvo na Zemlji.

Prvotni osnutek, ki je bil formuliran v apokaliptičnem jeziku, je predvidel združitev Evrope v krščanski federaciji, *de facto* „eno nacijo“ in „eno armado“. Prvotni osnutek je bil na ugovor cesarja Franza in kralja Friderika Wilhelma spremenjen. Toda dokončna verzija je vsebovala priznanje vladarjev, da so pridobili notranje prepričanje, ki temelji na vzvišeni resnici neminljive vere v božjega Odrešenika. Vladarji obljubljajo, da se bodo ravnali po njihovem neomajnem sklepu, ki bo smernica za njihovo ravnanje v notranji upravi njihovih držav in da se bodo njihove države v političnih odnosih do drugih držav ravnale po zapovedih pravičnosti, ljubezni in miru. Te zapovedi se ne bodo nanašale le na zasebno življenje, vplivale bodo na vse odločitve vladarjev in bodo usmerjale vse njihove korake.

Cesar Franc je bil skeptičen, kralju Friederiku Wilhelmu se je zdela zadeva smešna, britanski zunanji minister Lord Castlereagh in vojvoda Wellington sta le s težavo zadrževala smeh, ko jima je car predložil ta dokument. Bili pa so vsekakor pripravljeni, v njihovih očeh neškodljivo muho podpisati; in to, po besedah avstrijskega zunanjega ministra, kneza Metternicha, „glasno zveneči nič“ potrpežljivo prenašati. Ta dokument ni bila državno obvezujoča pogodba in naj bi verjetno izginila v arhive njihovih uradov, kajti javna objava, so se bali, bi izzvala posmeh. Kljub temu pa so ta dokument po predpisih svojih držav 26. septembra na predvečer Aleksandrovega kronanjskega jubileja podpisali Aleksander, Franz in Friederik Wilhelm. V teku časa so zaradi Aleksandrovega vztrajnega priganjanja ta dokument podpisali vsi evropski monarhi z izjemo angleškega kralja Jurija III. (zaradi ustavnopravnih razlogov) in papeža (zaradi katoliškega verskega nauka), Toda nobeden od podpisnikov se niti približno ni zavedal, kakšen pomen mu je pripisal ruski car.

Kot ključna oseba v tem reakcionarnem scenariju je deloval avstrijski državnik Clemens knez von Metternich. Pisec Zamoyski ga postavlja v izrazito nasprotje k nedavno izišli biografiji Wolframa Siemanna, ki poskuša Metternicha prikazati kot modernega državnika in vizionarnega stratega. Pri Zamoyskem pa se nasprotno

avstrijski državni kancler Metternich pojavlja od iracionalnih strahov razžrti omejenec, ki je iz srca sovražil vsako najmanjšo motnjo javnega reda. Tako je vzdrževal armado agentov, ki so špijonirali vsa življenjska območja državljanov. Imel je navado reči «Meni ne uide nič!». Hvalil se je, da je «veliki policijski minister Evrope.»

Njegov sistem nadzora in zatiranja je prenesel na avstrijske pokrajine v Italiji in po atentatu študenta Karla Sanda na pisatelja Augusta Kotzebuea marca 1819 - tudi na države Nemške zveze. Zloglasni Karlsbadski sklepi z avgusta 1819, s katerimi so bili časopisi in univerze podvrženi ostri kontroli, imajo vsa znamenja Metternichove pisave in pisave njegovega svetovalca Friedricha von Gentza.

Zamoyski nazorno prikaže, da avstrijski Metternich še malo ni predstavljal države, ki je povsod videla prežati hidro revolucije. Vladarja Prusije in Rusije - obeh drugih mogočnih držav Svete alianse - nista v blodnjah zasledovanja v ničemer zaostajala. Oba sta vzpostavila obsežne policijske aparate. Časopise in knjige so cenzirali. Takoimenovane „demagoge“ so zasledovali. Ovaduštvo se je razširilo v dotlej neznanem obsegu. Čeprav so poročila ovaduhov praviloma bila polna neutemeljenih sumničenj, so v vladnih kabinetih našla naklonjena ušesa.

Celo v Angliji, domovini demokracije, je razsajal strah pred revolucionarnimi okužbami. Borce za reformo parlamenta in za zmerno razširitev volilne pravice so blatili kot „jakobince“ in so jih nepopustljivo zasledovali. Tako je nastala klima vsepovsod pričujočega sumničenja. Kjerkoli so po letu 1815 izbruhnili neredi, in so se prebujala gibanja za svobodo - ali v Italiji, Španiji, Grčiji ali na Poljskem - so veljala kot dokaz za internacionalne zarote, ki jih je vodila revolucijska centrala v Parizu oz. nek *comité directeur*. Na določen način, tako poudarja avtor, so postali vladajoči žrtve ogroženosti, ki so jo sami netili in je obstajala samo v njihovi domišljiji.

Na ironičen način - to je poanta te knjige - so s tem doprinali k temu, da so pospeševali prav tisto, kar so hoteli preprečiti. Leta 1830 se je v Franciji začela julijska revolucija, ki je naredila konec restavrirani dinastiji Bourbonov. V več državah Nemške zveze so nastali upori. Poskus, da bi s ponovno zaostrenimi represivnimi ukrepi vzpostavili pokopališki mir, se je izjalovil. Leta 1848 je ponovno kikirikal galski petelin. Tudi v Avstriji in Prusiji je zmagala revolucija. Metternich je moral vrat na nos pobegniti v London.

V tej knjigi se je Adam Zamoyski izkazal kot bleščeč zgodovinski pripovedovalec. Njegovi portreti vodilnih akterjev so kabinetni vzori biografske zgoščenosti. S finim humorjem in smislom za anekdotični detajl z užitkom razgalja do kakšnih absurdnosti je vodila nadzorna paranoja vladajočih. Knjiga se kljub resni tematiki v celoti bere zabavno, mestoma je izrazito duhovita.

Knjiga ima tale poglavja: 1. Eksorcizem, 2. Strah, 3. Nevarnost okužbe, 4. Vojna proti terorju, 5. Vladanje s histerijo, 6. Red, 7. Mir, 8. Sto dni, 9. Ovaduštvo, 10. Britanske strašljive prikazni, 11. Moralni red, 12. Misticism, 13. Nemškutarstvo, 14. Sammorilski teroristi, 15. Razkroj, 16. Kraljestvo zlobe, 17. Satanove sinagoge, 18. Comité directeur, 19. Teksaški vojvoda, 20. Apostolska služba, 21. Upornišтво, 22. Čiščenje, 23. Kontrarevolucija, 24. *Jupiter tonans*, 25. Škandali, 26. Kloake, 27. Evropska Kitajska, 28. Napaka, 29. Polonizem, 30. Neobrzdani satan in 31. Epilog.

Avtor se izogiba prehitrih aktualizacij, vendar nam njegova knjiga daje poudarjene nauke za našo sodobnost. Tudi v časih internacionalnega terorizma naj bi vladajoči ne podlegli skušnjavi, da bi dramatizirali stopnjo nevarnosti in da bi s sklicevanjem na ogroženost izdajali čedalje ostrejša zakona in bi s tem okrnili svoboščine. Kajti s tem bi se lahko ponovno zgodilo, da bi dosegli ravno nasprotno, kakor so si zamislili.

Jože Maček